

F. Daneše nejlépe aplikovatelné (s. 13). Z ruských textologických koncepcí zde najdeme práce Je. V. Padučevové a N. D. Arutjunovové a dalších.

Práce ukázala, že přes zdánlivou jednoduchost a omezený rozsah výrazových prostředků jde o problematiku mnohostrannou (s. 29), odrážející shody a rozdíly dvou typologicky příbuzných jazyků. Vychodilová na řadě příkladů ukazuje, kdy je využití daných prostředků totožné, a naopak kdy jeden jazyk nevyužívá těchto prostředků v takové míře jako ten druhý, nebo vůbec. A právě ta zjištění, zda českým výrazovým prostředkům koheze odpovídají v ruštině prostředky stejného druhu, nebo ne, nalézání a popis příčin této rozdílnosti, je největším vkladem této práce do prohloubení poznatků o shodách a rozdílech mezi češtinou a ruštinou ve sledované oblasti. Původní výchozí autorčin předpoklad o odlišnosti ve sféře funkčně-sémantického zatížení jednotlivých formálně-ekvivalentních prostředků se potvrdil.

Výsledky jsou nejen obohacením dosavadního zkoumání srovnávání těchto dvou jazyků na teoretické rovině textologického bádání, ale jsou dobře využitelné v teorii a praxi překladu mezi češtinou a ruštinou. Z hlediska této praxe přináší Vychodilová bohatý ilustrační materiál s mnoha možnými variantami, zaměřujíc se na problematiku ekvivalentů překladu, na okolnosti substituce, na faktory mající vliv na výběr prostředků a způsob jejich realizace, a také na možné různé interpretace, které text nabízí v mnoha konkrétních kontextech.

Na závěr je třeba vyzdvihnout, že práce je velmi podrobná a přehledná, jasně a precizně formulovaná, a přestože se autorka – jak sama uvádí – cíleně nezaměřila na frekvenční analýzu, díky velkému množství zpracovaného srovnávacího materiálu a zohlednění mnoha aspektů přináší monografie velmi bohatý soubor příkladů, který je – jak už bylo řečeno – kvalitním dokladem určitých rozdílů v četnosti zastoupení zkoumaných lexémů v českých a ruských textech a vhodným vodítkem pro práci překladatelskou.

Soňa Schneiderová

Hodnotenie komunikačných schopností detí v ranom veku

**Svetlana Kapalková – Daniela Slančová – Iveta Bónová, Jana Kesselová –
Marína Mikulajová, Bratislava, Slovenská asociácia logopédov, 2010, 110 s.
+ CD**

Hlavním cílem recenzované monografie je shrnout výsledky dlouhodobého, téměř desetiletého výzkumu osvojování řeči slovensky hovořícími dětmi a představit test TEKOS („test komunikačného správania“), jenž byl na základě daného výzkumu vyvinut a jímž je možné hodnotit jazykové i relevantní nejazykové jednání dětí v raném věku. Autorky tvoří zkušený lingvisticko-

logopedicko-psychologický tým, který již dříve publikoval zásadní poznatky o osvojování slovenštiny dětmi.¹ Monografie je určena jak odborníkům, kteří se věnují výzkumu dětské řeči, tak těm, kteří prakticky s dětmi pracují a potřebují ohodnotit jejich jazykový vývoj. I když se tento cíl zdá obtížně splnitelný, autorkám se podařilo napsat text, který přináší mnoho podstatných teoretických poznatků o osvojování jazyka, ale zároveň dokáže dosti širokému publiku srozumitelně objasnit principy představovaného testu i způsob práce s ním.

Kniha je rozdělena do osmi kapitol a doplněna přílohami. V teoretické části (kap. 1–6) je nejdříve shrnut vývoj řeči v prvních třech letech života dítěte, včetně otázky, jak hodnotit vývoj dětské řeči a kdy jej pokládat za opožděný či narušený. Autorky věnují pozornost jak prostředkům verbálním, tak neverbálním (z nich zejména široce pojatým gestům) a sledují i vývoj dětské hry. Důraz je kladen na sociolingvistický přístup k osvojování jazyka a vybrané teze ruské psychologické školy – v centru zájmu jsou komunikační záměry komunikantů a kontext, v němž komunikace probíhá (s. 10–11). Těžištěm výkladu je pak charakteristika testu TEKOS a jeho subtestů, popis jeho vzniku, zdůvodnění jeho struktury a výběru položek (viz dále). Oddíl uzavírá kapitola zabývající se standardizací testu a jeho reliabilitou a validitou. Praktická část (kap. 7–8) dává podrobné pokyny ke způsobu administrace testu a věnuje se analýze a interpretaci výsledků. Publikace je doplněna slovníkem základních pojmů a přílohou s normami pro jednotlivé části testu (a pro chlapce a dívky) a grafy. Přiloženo je také CD se záznamovými archy a s archy pro hodnocení.

Test TEKOS, jenž je centrálním tématem monografie, je určen k hodnocení komunikace dětí ve věku od 8. do 30. měsíce, v některých oblastech (např. v gramatice) je podle autorek použitelný až do věku 36 měsíců. Je rozdělen do dvou částí, TEKOS I se zaměřuje na děti ve věku 8–16 měsíců, TEKOS II na děti ve věku 17–30 měsíců. Test formálně vychází ze struktury testu MacArthur Communicative Development Inventory (dále CDI), ale není překladem žádné z jeho verzí a má svá specifika, např. obsahuje navíc subtesty věnované víceslovným pojmenováním a spojování gest a slov (podrobné srovnání TEKOS a CDI viz s. 28–32). Při tvorbě testu vycházely autorky z výsledků vlastního longitudinačního výzkumu, v jehož rámci bylo od narození po řadu let sledováno a pravidelně na videokameru nahráváno pět slovensky hovořících dětí. V úvahu byl brán také kulturní kontext slovenštiny. Po pilotních studiích a úpravách byl test standardizován na vzorku 1715 dětí.²

Obě části testu, TEKOS I i II, se věnují porozumění řeči, osvojení aktivní i pasivní slovní zásoby, neverbální komunikaci, úrovni dětské hry a osvojení

¹ Více viz např. Slančová, D. (ed.): *Štúdie o detskej reči*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2008 a recenzi Saicová Římalová, L. (rec.): Daniela Slančová (ed.): *Štúdie o detskej reči*. SaS, 72, 2011, s. 69–75.

² Odlišný přístup pro češtinu srov. Votavová, K. – Smolík, F.: Diagnostika rané slovní zásoby rodičovskými dotazníky. Přehled a pilotní studie. *Československá psychologie*, 54, 2010, s. 301–312.

gramatiky (s. 28). Výběr testových položek v oblasti slovní zásoby, gest, gramatických kategorií atd. vychází vždy z dat získaných během longitudinálního sledování vybraných dětí a byl případně doplněn o relevantní položky získané od rodičů během ověřování testu. Každý z testů má i svá specifika daná tím, že každé ze zkoumaných věkových období má své zvláštnosti – podrobněji se však chceme zmínit jen o subtestech, které považujeme za jádro testu: hodnocení slovní zásoby a hodnocení morfologicko-syntaktických jevů.

Při hodnocení slovní zásoby se test TEKOS I zaměřuje především na to, která slova si dítě již osvojilo. Oproti tomu TEKOS II se věnuje nejen tomu, jak slovní zásoba narůstá, jak se rozšiřují tematické okruhy a přibývají sémantické kategorie, ale také tomu, jak děti slova užívají, tj. sleduje např. počátky dekontextualizované řeči, užívání deixe nebo způsoby označování sebe sama (s. 38–40). Každá z částí byla sestavena jinou metodou. Do testu TEKOS I byla slova vybrána kumulativně, tj. byla do něj zahrnuta všechna slova, která v daném období sledované děti produkovaly, a také výběr nejfrekventovanějších slov z řeči orientované na dítě, pokud se objevila alespoň u dvou dospělých (s. 36–38). Položky do testu TEKOS II byly naopak vybírány komparativně, tj. zařazena byla pouze taková slova, která produkovaly alespoň dvě ze sledovaných dětí, a slova z řeči orientované na dítě již zahrnuta nejsou (s. 38). V obou případech jsou do testu slova zařazována jako lexémy, jednotky slovní zásoby nadřazené konkrétním realizacím, tj. nerozlišují se např. jednotlivé významové odstíny (např. zda *velký* byl užito ve významu „rozměrný“, nebo „vysoký“), ani jednotlivé tvary (s. 35).

Hodnocení morfologických a syntaktických jevů je obsaženo (pochopitelně) pouze v testu TEKOS II. I zde autorky vycházejí z analýzy longitudinálních dat, která jim umožnila nejen odhalit, které morfologické kategorie a v jakém pořadí si děti v daném věku osvojují, ale i to, na jakých slovech je většinou realizují. V testu jsou tak uvedeny dotazy pouze na kategorie, které dítě v daném věku může ovládat, a tyto dotazy jsou doplněny příklady z reálné komunikace (opět byly preferovány příklady, které se vyskytly alespoň u dvou ze sledovaných dětí; s. 42–43). Test obsahuje ve výsledku 17 jmenných kategorií vyjadřovaných podstatnými a přídavnými jmény, 14 kategorií vyjadřovaných slovesy, a ptá se i na tzv. vývojové dysgramatismy, tj. tvary, které dítě vytvořilo (nesprávně) analogicky podle tvarů jiných, již osvojených (např. *bežám* podle modelu *papám*; s. 45). U jmenných kategorií jsou sledovány tvary předložkové i bezpředložkové a také významy, které dané tvary vyjadřují, např. je rozlišen instrumentál označující prostředek nebo nástroj (*autobusom*), instrumentál označující místo (*pod postielkou*) a instrumentál označující společenství (*s mamou*; s. 44–45). Pokud jde o slovesné kategorie, test hodnotí kategorie, které se objevují u dětí do 30. měsíce věku (dítě postupně zvládá všechny časy, různé osoby i čísla, oznamovací i rozkazovací způsob, a lze vysledovat i začátky osvojování kondicionálu a některých typů pasivních konstrukcí, např. typu *je*

pripravené), avšak neobsahuje otázky na vid, i když jeho počátky také do tohoto období spadají. Pilotní studie totiž odhalila, že forma dotazníku není pro zkoumání toho, jak si dítě osvojuje vid, vhodná, neboť rodiče mají např. potíže identifikovat ve vidové dvojici sloveso, které dítě užívá (s. 45).

Kniha přináší i řadu dalších zajímavých podnětů, především v kapitolách teoretické části je totiž zároveň stručně shrnuta řada podstatných výsledků, které autorky získaly v průběhu svého výzkumu – např. o prvních osvojovaných kategoriích sémantických a morfologických, o typech dětských gest a o spojování gest a slov (podrobné studie k těmto oblastem viz též výše uvedený sborník). Za pozornost stojí i to, jak autorky adaptovaly indexy průměrné délky výpovědi a fonologické průměrné délky výpovědi s ohledem na charakter slovenské gramatiky a fonologie (s. 17–18 a s. 62–64). A zajímavé je např. také, že výzkum neodhalil výraznější souvislost mezi výší vzdělání matky a úrovní rané slovní zásoby dítěte (s. 47–49; autorky přesto upozorňují na opatrnost při používání testu u dětí, jejichž rodiče mají základní vzdělání a/nebo které pocházejí z rodin s velmi nízkou sociokulturní úrovní, s. 65).

Monografie je zásadním příspěvkem k výzkumu osvojování slovenštiny slovensky hovořícími dětmi a může být důležitou inspirací i pro odborníky zabývající se výzkumem osvojování češtiny či pracujícími s dětmi českými.

Lucie Saicová Římalová